WILEY

The Scandinavian
Journal of Economics

Om företagarens nationalekonomiska funktioner

Author(s): Gustaf F. Steffen

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 5 (1903), pp. 241-257

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3436826>

Accessed: 10-06-2016 08:45 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Wiley, *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Om företagarens nationalekonomiska funktioner.

Af Gustaf F. Steffen.

I.

Problemet och dess betydelse.

Ju djupare man intränger i den verkliga innebörden af meningsskiljaktigheterna mellan de socialistiska nationalekonomerna och deras mer eller mindre afgjorda motståndare inom den nationalekonomiska vetenskapen, desto tydligare, synes mig, blir det, att striden till stor del gäller företagarefunktionernas nationalekonomiska betydelse.

Att så är fallet, framgår dock ingalunda omedelbart af den problemställning och terminologi, hvaraf de kämpande partierna betjäna sig. De tro sig strida om privategendomens eller, rättare, om den privata jordegendomens och privatkapitalismens nationalekonomiska värde. I verkligheten kan dock egendomssystemet icke vara af annat än sekundär nationalekonomisk betydelse. Det är användningen af produktionsmedlen, som i främsta rummet har nationalekonomisk vikt. Blott så tillvida som systemet för jord- och kapitalegendomen bevisligen inverkar på jord- och kapitalanvändningen, blir egendomsfrågan nationalekonomiskt betydelsefull.

Det är i grunden, oafsedt jordegendomen och jordanvändningen, icke kapitalisten, d. v. s. kapitalägaren, utan den kapitalistiske företagaren, d. v. s. kapitalanvändaren, som striden gäller, ehuru socialisterna och deras motståndare i allmänhet ännu icke kommit till medvetande härom.

Detta egendomliga förhållande sammanhänger därmed, att den nationalekonomiska forskningen i själfva verket hittills öfverraskande litet sysselsatt sig med företagaren och företagarfunktionerna. Här är ett af nationalekonomikens allra viktigaste problem och på samma gång ett af de minst utforskade.

En hvar behöfver blott pröfva sitt allmänna, ur den dagliga erfarenheten vunna intryck af de nationalekonomiska företeelserna för att utan tvekan erkänna, att företagsamhetens omfång och intensitet äro af allra främsta betydelse i nationernas ekonomiska lif. Äro vi ej alla lifligt öfvertygade om att den väldiga ekonomiska företagsamhet, som utmärkt engelsmännen framför alla andra Europas folk under de 16:de, 17:de, 18:de och 19:de århundradena, är den viktigaste grunden till deras ekonomiska världsupremati under större delen af 1800-talet? Ha vi minsta tvifvel om, att Tysklands och Förenta Staternas enorma ekonomiska framsteg sedan 1870-talet äro framför allt att tillskrifva den ekonomiska företagsamhetens utomordentliga utveckling i dessa länder under de senaste trenne eller fyra årtiondena? Är det icke framför allt den relativa bristen på ekonomisk företagsamhet i det med vissa naturliga hjälpmedel och tekniska talanger så rikt utrustade Sverige, som vi allmänt beklaga?

II.

Några äldre teorier om företagaren.

Den del af den nationalekonomiska litteraturen, som har företagaren till föremål, uppvisar ännu mycken oklarhet samt brist på följdriktig sammanlänkning med öfriga delar af den nationalekonomiska teorien.

Från Adam Smiths dagar till de sista årtiondena hafva nationalekonomernas befattning med företagaren hufvudsakligen bestått däri, att de sökt att lösa problemet om företagarvinstens natur.

Härvid hafva de stödt sig på en teori om en af de nationalekonomiska produktionsfaktorerna, kapitalet. Kapitalteorien har varit bestämmande för de flesta teorierna om företagarvinsten. Däremot har man underlåtit att gifva en fullt generell formulering och själfständig undersökning åt spörsmålet och arten af företagarens nationalekonomiska funktioner. En teori om företagarin-

sten måste utan tvifvel stödja sig på en teori om företagarens förhållande till samtliga produktionsfaktorer. Denna teori i sin ordning måste å ena sidan hvilat på en allmän teori om de nationalekonomiska produktionsfaktorerna och å den andra sidan på en teori om förvärfsföretaget.

Inom denna, liksom inom andra delar af nationalekonomen, hafva de äldre forskarne föreställt sig problemen mindre komplicerade än de verkligen äro, och hafva i följd däraf dels lämnat luckor i bevisföringen och dels diskuterat om en hel grupp af delvis mycket olikartade företeelser på ett sätt, som om det varit fråga om en osammansatt företeelse.

* *

Det är icke min afsikt att här kritisera de äldre teorierna om företagaren eller att gifva en bild af vetenskapens närvarande ståndpunkt. Jag vill blott erinra om några drag i de äldre teorierna, hvilka tjänat som utgångspunkter för mitt eget, ännu oafslutade arbete på området.

För Adam Smith fanns det tre produktionsfaktorer — arbetet, kapitalet och jorden — och tre inkomstarter: arbetslön, kapitalvinst (profit) och jordränta. Han begagnar uttrycken, att »kapitalet sysselsätter arbetaren» och att »arbetaren måste dela arbetsprodukten med kapitalets ägare» samt att denna senares andel heter »profit»¹. Adam Smiths språkbruk skiljer icke mellan kapitalägare (kapitalist) och själfständig kapitalanvändare (kapitalistisk företagare). Begreppen kapitalist och kapitalistisk företagare å ena sidan samt kapitalränta och kapitalistisk företagarevinst å den andra stanna hos Smith och de följande äldre engelska nationalekonomerna uti en oklar sammanblandning.

Den kapitalistiske företagaren var på 1700-talet och ännu i början af 1800-talet oftast själf ägare af allt det kapital han använde. Det föreföll därför ej nödvändigt för nationalekonomen att skilja mellan kapitalägaren och kapitalanvändaren eller, ännu mindre, att här skilja mellan tvenne arter af inkomst. Det var i regel fråga om en persons odelade inkomst, en odelad privateko-

¹ *Wealth of Nations*, London, 1793, vol. I, s. 74 ff.

nomisk inkomst, och man behandlade den som en nationalekonomisk inkomstart.

Först längre fram på 1800-talet — särskildt i följd af en starkt tilltagande användning af lånekapitalet inom industrierna och transportväsendet — blef det tydligt, att nationalekonomen måste skarpt skilja mellan den vinst, som kapitalägaren kan erhålla, oberoende af att han själf använder sitt kapital, och den vinst, som kapitalanvändaren kan erhålla, oberoende af att det är eget kapital han använder.

Samtidigt blef det en vetenskaplig och socialpolitisk nödvändighet att taga ställning till och eventuellt vederlägga vissa socialistiska teorier om privatkapitalet och kapitalvinsten samt företagarfunktionerna såsom ekonomiskt parasitiska, samhällsupplösande, en social revolution förberedande företeelser.

* *

Adam Smith hade i sin teori om kapitalvinsten (the profits of stock), underlåtit icke blott att klart skilja mellan vinsten af kapitalegendom och vinsten af kapitalanvändning, utan också att skarpt isärhålla mellan det själfständiga och det osjälfständiga kapitalanvändandet.

Här är det fråga om två slag af arbete; dock icke om skillnaden mellan kroppsligt och andligt arbete, utan om skillnaden mellan det legande och det legda arbetet, arbetet att befalla och arbetet att lyda inom förvärfsföretaget.

Vi måste urskilja mellan de af den (kapitalägende eller kapitallånande) kapitalistiske företagaren legda kroppsliga och andliga arbetarnes och funktionärernas arbete samt den kapitalistiske företagarens eget arbete att lega och leda detta deras arbete (samt eventuellt äfven en del af sitt eget arbete, ty han kan ju, såsom handtverksmästaren, själf deltaga i sina kropps- och tankearbetares arbete).

Termerna »arbete» och »arbetare» blefvo i den hithörande delen af den äldre engelska nationalekonomiken ej mindre mångtydiga än termerna »kapitalist» och »kapitalvinst». För socialisterna erbjöd denna oklarhet en möjlighet att med anslutning till den klassiska nationalekonomiken uppställa revolutionärt agi-

terande teorier om kapitalets natur och företagarens nationalekonomiska funktioner.

Utgående från Adam Smiths och Ricardos ensidiga och omogna teorier om förhållandet mellan varornas bytesvärde och deras arbetskostnader, argumenterade sig Karl Marx fram till teorierna, att bytesvärdet skapas af arbete¹ och att kapitalet är en summa af obetalade bytesvärden, medelst hvilken kapitalisten på ett socialt orättfärdigt sätt tillägnar sig mervärde, obetaladt främmande arbete, då han tvingar sin legde arbetare att arbeta många fler timmar dagligen än som behöfs för att skapa eller reproducera det bytesvärde, som motsvarar arbetslönen². Bibehållande konfusionen mellan kapitalist och företagare, låter Marx den kapitalistiske företagaren bära titeln kapitalist³. De egentliga företagarfunktionerna blifva till största delen förbisedda, i följd af att de äro etiketterade som kapitalistfunktioner.

Värre än dessa, en socialistisk nationalekonoms historiskt ursäktliga, ensidigheter, är, att äfven de »borgerliga» nationalekonomerna under senare hälften af det 19:de århundradet kommit i vanan att tala om »kapital» och »arbete» eller »kapitalist» och »arbetare» och att otillräckligt framhålla det kapitalistiska företagararbetet, så väl då de diskuterade om »kapitalisten», som då de talade om »arbetet».

Inom den socialistiska och icke strängt vetenskapliga borgerliga litteraturen har så småningom uppstått den ödesdigra missuppfattningen, att en analys af det moderna produktionssättet skulle visa oss, utom jordägarne, blott tvänne hufvudgrupper af deltagande i produktionen: kapitalägarne och de legda kroppsarbetarne.

Detta är ett element i den af socialisterna så starkt betonade hopplösa teorien om en naken intressesmetsning inom det moderna kapitalistiska produktionssättet mellan allsmäktigt, hänsynslöst, omänskligt »kapital» å ena sidan och hjälplöst, utplundradt mänskligt »arbete» å den andra.

En del motståndare till denna teori uppställa den orimliga

¹ *Das Kapital*, kap. I.

² *L. c.*, kap. IV.

³ *T. ex. l. c.* kap. VIII.

fordringen, att vetenskapen skall bevisa, att alls ingen intressekonflikt mellan »kapital» och »arbete» existerar.

Vetenskapens första uppgift är dock här att påvisa tillvaron af en falsk frågeställning.

* *

Sammanblandningen af kapitalvinst och företagarevinst observerades redan af Jean-Baptiste Say, som uppställer en teori om företagaren och företagarevinsten.

Ät dem, som leda produktionen af nyttigheter inom jordbruket (eller urproduktionen), industrien och handeln, ger han »det gemensamma namnet: den ekonomiske företagaren» (l'entrepreneur d'industrie; ordet industrie betyder dock här hushållning, ekonomi, icke industri, som af Say betecknas med ordet manufacture). »Den ekonomiske företagaren», säger han, »är den som företager att framställa en nyttinghet hvilken som helst för sin räkning, på sin risk och till sin profit»¹. På ett annat ställe² definierar han på följande sätt: »De ekonomiske företagarna konkurrera i produktionen, i det de använda sina förvärfvade kunskaper jämte kapitaler och naturkrafter uti tillverkningen af produkter, åt hvilka människorna tillskrifva värde.»

Say skiljer mellan agrariska företagare (som kunna vara dels jordägare, dels arrendatorer) samt industriella och kommersiella företagare. Alla företagare kunna vara kapitalägare eller kapitallånare eller bådadera på en gång. »De äro kapitalister blott i det fallet, att det kapital, af hvilket de betjäna sig, äges af dem helt eller delvis; de äro då på en gång kapitalister och företagare.»

»Svårigheten i företagarens uppgift är att tillverka produkter, som äro värda lika mycket som eller mer än sina produktionskostnader. Så snart produkterna äro värda lika mycket som produktionskostnaderna, är produktionen fördelaktig och betalar då alla de produktiva tjänsterna och följaktligen alla pro-

¹ *Traité d'Économie Politique*, Paris 1876 (8:de uppl.), s. 83—84.

Första uppl. af detta förträffliga arbete utkom 1803. Därefter följde upplagor 1814, 1817, 1819 och 1826 samt senare.

² *L. c.*, s. 614.

ducenternas vinster eller inkomster. Om produkterna äro värda mer än produktionskostnaderna, så uppstår en öfverskottsvinst åt företagaren¹, ett öfverskott, som han dock vanligen förlorar genom konkurrensen.»

I paragrafen om företagarvinsten² sysselsätter sig Say utslutande med den del af den kapitalistiske företagarens vinst, för hvilken denne har att tjacka sin ekonomiska begåfning och sitt ekonomiska arbete. Priset på företagrarbetet inom jordbruk, industri och handel regleras af efterfrågan och utbud.

Detta senare är begränsadt och därför företagarvinsten relativt hög. Begränsningen af utbudet på företagrarbetet har sin grund i trenne omständigheter. Företagaren måste antingen vara kapitalist eller, som låntagare, äga kapitalisternas förtroende. Mången, som eljest skulle dugt till företagare, blir härigenom utsluten ur företagarnes konkurrens³. För det andra kräfver företagrarverksamheten en förening af andliga egenskaper, som ej är vanlig. Företagaren måste känna människor och ting, måste noga observera komplicerade värdefluktuationer, måste organisera och styra talrika arbetare af vidt olika slag, måste ha ett starkt ordnings-sinne, och han måste vara kallblodig, uthållig, rådig i så väl stor medgång som stor motgång. Slutligen måste han äga mod att riskera sin förmögenhet och sitt sociala anseende, ty oförutsedda och oförutsebara affärsmissöden hota ständigt.

Say anser, att företagarvinsten⁴ till väsentlig del har sin grund i nationalekonomiskt nyttiga personliga undantagsegenskaper hos företagaren.

¹ "Un surroit de profit pour l'entrepreneur." Say påstår, att det engelska språket saknade ett ord för »ekonomisk företagare». Detta, om det är riktigt, torde dock endast gälla om den engelska nationalekonomiska litteraturen mellan Adam Smith och Alfred Marshall. Denne senare har upptagit termen *undertaker* för att beteckna den, »som tar på sin lott affärsrisken och affärsledningen (*"the risks and the management of business"*) uti det organiserade ekonomiska arbetet». Marshall säger, att Adam Smith använt termen *undertaker* och hänvisar till språkbruket på kontinenten. (A. Marshall, *Principles of Economics*, London, 1890, s. 37.)

² *L. c.*, s. 392—96.

³ Detta skrefs vid 1800-talets ingång. Nu, hundra år senare, äro ju kapitalkredit-förhållandena annorlunda. En kärna af sanning blir dock kvar i Says sats.

⁴ Icke blott dess olika höjd för olika företagare. Jfr *l. c.*, s. 614 om konkurrensens inflytande på enskilde företagares »öfverskottsvinst».

III.

Produktionsfaktorernas och förvärfsföretagets väsen.

De här anförda dragen af Smith's och Marx's teorier visa oss den skefva behandlingen af problemet om företagaren, under det att Say utpekar den rätta riktningen för forskningen.

Jag vill nu söka antyda, hur jag anser, att problemet bör behandlas.

Hvad beträffar de tvenne grundläggande problemen, som här måste beaktas — om de nationalekonomiska produktionsfaktorernas och om förvärfsföretagets väsen — kan jag af hänsyn till det begränsade utrymmet blott angifva arten af den uppfattning, till hvilken jag kommit.

* * *

De ursprungliga produktionsfaktorerna äro människan och naturen. De härledda äro tekniken och samhället (det oorganiserade så väl som det organiserade samhällslifvet).

De tekniska föremålen och processerna äro intet annat än varaktiga och självständiga resultat af människans och naturens växelverkan. Den ekonomiska tekniken möjliggör, att fler och effektivare nyttigheter produceras utan att de två ursprungliga produktionskrafterna behöfva användas i proportionsvis stegrad mängd.

Samhället är varaktig växelverkan människorna emellan, och äfven det (särskildt det organiserade samhällslifvet) möjliggör, att fler och effektivare nyttigheter produceras utan att naturkraft och människokraft behöfva användas i stegrad proportion till den ekonomiska produktens ökning.

Tekniken och samhället stegra de båda ursprungliga produktionsfaktorernas nationalekonomiska produktivitet och äro sålunda själfva nationalekonomiska produktionsfaktorer, åt hvilka vi kunna tillskrifva bestämda andelar uti den totala (genom samverkan af ren naturkraft och ren människokraft samt teknik och samhälle framställda) ekonomiska produkten.

* * *

Förvärfsföretaget är en särskild form af den nationalekonomiska produktionsfaktorn »samhälle».

Af den växelverkan mellan mänskliga individer, som vi kalla samhällslif, kunna vi urskilja tvenne hufvudarter med hänsyn till afhängighetsförhållandet mellan samhällsmedlemmarnas viljeriktningar. Iakttaga vi, att en viss viljeriktning gör sig gällande på andra viljeriktningars bekostnad, så ha vi att göra med organiseradt samhällslif, med en organisation. Saknas däremot inom samhällslifvet en med härskaremakt utrustad viljeriktning, så ha vi att göra med oorganiseradt samhällslif, med konkurrens.

Inom hvarje hufvudart af samhällslif — inom det politiska och det religiösa, det rent intellektuella och det estetiska så väl som det ekonomiska — finna vi organisationer och konkurrens.

De ekonomiska organisationerna kalla vi företag. Det ligger sålunda i företagens begrepp, att det består af en växelverkan mellan individer, som underordna sig en bestämd viljeriktning, hvilken är afgörande för en viss klass af deras ekonomiska handlingar.

Alla företag hafva sina medlemmars ekonomiska behofttillfredsställelse till uppgift. Denna kan dock förverkligas medelbart såväl som omedelbart. Vi urskilja mellan slutna företag och förvärfsföretag. De förra producera uteslutande de nyttigheter, som medlemmarna själfva behöfva. De senare producera i hufvudsak nyttigheter, som äro afsedda för andra individer än medlemmarne själfva. Förvärfsföretaget producerar för främmande behof. Medlemmarnas egna behof tillfredsställas genom byte eller genom försäljning och köp mellan det ifrågavarande förvärfsföretaget och andra förvärfsföretag.

Allmännast uttryckt är förvärfsföretagets uppgift att öka nationalprodukten och att därigenom förvärfva en andel af nationalinkomsten. Denna andel är företagens inkomst. I det denna totala inkomst enligt förutgående aftal delas mellan samtliga personer, som äga de i företaget medverkande produktionsfaktorerna, erhålla dessa personer sina särskilda inkomster. Förvärfvandets af dessa inkomster är motivet för deras deltagande i företaget. Att företaget ökar nationalprodukten, är ur deltagarnes privatekonomiska synpunkter blott ett medel, ett förvärfvsmedel; men ur

nationalekonomiska synpunkter är detta ett ändamål, förvärfsföretagets nationalekonomiska ändamål.

* * *

En af förutsättningarna för förvärfsföretagets tillvaro är sålunda bytessamfärdsel. Denna är i vår tid vanligen oorganiserad. Förvärfsföretag af samma art konkurrera med hvarandra om att öka nationalprodukten — till dess de eventuellt organisera sig i ett förvärfsföretag af högre typ (en trust) för att undgå den nedpressning af andelarna i nationalinkomsten, som en för långt drifven konkurrens medför.

Å andra sidan konkurrera ägarne af produktionsfaktorerna med hvarandra om att deltaga i gifna arter af förvärfsföretag. Äfven i detta fall händer det, att konkurrensen ersättes genom organisation (fackföreningar, arbetsgifvarföreningar o. s. v.).

Konkurrensen ingår sålunda på tvänne sätt i förvärfsföretagets existens — men konkurrensen tenderar att åtminstone delvis öfvergå i organisation, och härigenom uppstå förvärfsföretag och förvärfsförhållanden af högre (organisk) typ.

En annan ur vår analys framgående förutsättning för förvärfsföretagets existens är privategendom i produktionsfaktorerna. Eftersom människans personliga arbetskraft är en af dessa senare, ha vi att urskilja, huruvida arbetskraften är den arbetandes egen eller en annan persons privategendom — d. v. s. huruvida den arbetande är fri eller ofri. Med hänsyn härtill måste vi urskilja mellan fria och ofria förvärfsföretag samt öfver hufvud beakta förvärfsföretagets historiska utveckling ur forntidens och medeltidens slutna, med slafvar och lifegna arbetande ekonomiska företag. Det moderna förvärfsföretaget, med sina uteslutande frivilligt medverkande medlemmar, har uppstått så småningom, och dess verkliga förhållande till den personliga friheten utgör ännu en stridig och mycket invecklad fråga.

IV.

Företagsledarens funktioner.

Af vår undersökning öfver förvärfsföretagets sociala natur framgår, att dess ur rent social synpunkt väsentliga drag är herraväldet af en enhetlig viljeriktning, hvarigenom företaget blir en organisation.

Vi vilja lämna åt sidan det fallet, då ett förvärfsföretag innehåller blott en individ, som sålunda leder sitt eget arbete, men icke någon annans arbete, och i stället taga i ögonsikte förvärfsföretagen med flera arbetande individer.

Vi hafva sålunda att iakttaga, i hvad mån företagsmedlemmarnas funktioner afvika från hvarandra med afseende på medlemmarnes ställning till den enhetliga ekonomiska viljeriktning, hvilken gör företaget till en ekonomisk organisation.

Det visar sig, att vi inom hvarje förvärfsföretag hafva att göra med tvenne klasser af hithörande funktioner — befallnings- och lydnadsfunktioner — samt att vi ofta äfven ha att göra med tvenne funktionärsklasser, i det att vissa företagsmedlemmar utöfva befallningsfunktioner och andra uteslutande lydnadsfunktioner.

Den ena klassen, företagsledarne, bestämmer den för företaget afgörande viljeriktningen. Den andra klassen, de lydande, de ledda, tjänande medlemmarnes, underkastar sig denna viljeriktning.

I regel är det en enda individ, som fungerar som ett förvärfsföretags ledare. Eftersom den enhetliga viljeriktningen inom företaget då är bestämd af en individualvilja, kunna vi, i regel åtminstone, kalla denna typ af autokratiskt ledda förvärfsföretag för individualistiska.

Det är emellertid nödvändigt, blott att den ekonomiska viljeriktningen inom förvärfsföretaget är enhetlig, icke att den är en individs allenahärskande vilja. Om flera individer tillsammans bestämma, hur företaget skall ledas, i det de afpruta på sina afvikande önskningar, tills enighet uppnåtts, så blir den ledande viljan en kollektivvilja, och vi ha att göra med ett kollektivistiskt förvärfsföretag.

Alla bolag, ekonomiska konsortier, föreningar för ekonomisk vinst, karteller, truster samt statliga och kommunala förvärfsföretag höra hit. Det kollektivistiska förvärfsföretaget är icke autokratiskt utan oligarkiskt regerat.

Ett demokratiskt regerat förvärfsföretag föreligger blott i det fallet, att samtliga i företaget arbetande individer bidra till att bestämma, hur företaget skall ledas. Det finns då icke några blott lydande eller tjänande medarbetande.

Företagsledarens funktioner gentemot förvärfsföretaget bestå sålunda i väsentlig mån uti att leda och kommendera detta. Förutsättningen för att han skall kunna utöfva denna verksamhet är dock i regel, att han själf bildat företaget.

Han måste bestämma sig för att bidraga till tillfredsställelandet af ett visst behof inom samhället — t. ex. behovet af skodon. Vidare måste han utvälja de rätta slagen af produktionsfaktorer, som behöfvas för skotillverkningen. Han måste bestämma, hvar skofabriken skall byggas, samt hyra eller köpa den jord, på hvilken byggnaden skall uppföras. Han måste bestämma byggnadens storlek och inredning samt arten och mängden af de maskiner och verktyg, som skola användas, samt besörja fabriksbyggnadens uppförande och maskinernas inköp och uppsättning. Slutligen måste han bestämma arten och antalet af de fackbildade arbetare och grofarbetare, som han behöfver, samt lega dessa och sätta driften i gång. Allt detta är af största betydelse för framgången af de ledarfunktioner, som han, sedan starten är gjord, allt framgent måste utöfva.

Företagsledaren utväljer, förenar, ordnar, sammanhåller, leder de ursprungligen splittrade produktionsfaktorerna, förenar dem med afseende på tillfredsställelandet af konkreta behof inom folkhushållet. Natur, teknik och människor äro verktyg i hans hand.

Företagsledaren måste inspärja icke blott naturkrafter och tekniska krafter, utan äfven människan i en mekanism med tvångsförlopp i rörelserna för att nå sitt ekonomiska mål¹. Denna »mekanism» är förvärfsföretaget. Det är en »social mekanism», d. v. s. automatisk sammanlänkning af materiella verktyg och tänkande funktionärer (»tänkande verktyg»).

Företagsledaren är konstnären, som skapar dessa sociala mekanismer. I detta sitt värf som socialekonomisk organisatör kan han, liksom hvarje konstnär, inlägga obegränsadt stora förtjänster.

¹ K. Th. Reinhold, *Der Weg des Geistes in den Gewerben*, Bd. 1.

V.

Företagarfunktionerna.

Genom analys af förvärfsföretaget komma vi sålunda till begreppet företagsledare å ena sidan och företagstjänare å den andra.

Detta är dock ännu icke en lösning af det problem, som vi uppställt. För oss gäller det att utforska företagsamhetens nationalekonomiska betydelse eller företagarens nationalekonomiska funktioner, då åt begreppet företagare gifves dess största möjliga nationalekonomiska omfattning.

Vi ha att göra så väl med företagares som med företagsledares funktioner.

Det är uppenbart, att här föreligga tvenne beslätade men dock i vissa viktiga punkter afvikande klasser af nationalekonomiska funktioner. Bägge äro företagarfunktioner, men deras ställning till förvärfsföretaget, till organisationen af förvärfvsverksamheten, äro helt olika. Huruvida ett förvärfsföretag ledes autokratiskt, oligarkiskt eller demokratiskt, spelar ingen roll för detta spörsmål, ty det är fråga om arten af funktioner och icke om arten af dessas fördelning bland företagsmedlemmarne. Vårt problem är: huru förhålla sig, med afseende på förvärfsföretagen, företagsledarfunktionerna och företagarfunktionerna till hvarandra?

Eftersom vi redan skaffat oss klarhet beträffande företagsledarfunktionerna, återstår nu att analysera de allmänna företagarfunktionerna, att tränga den ekonomiska företagsamhetens väsen närmare in på lifvet.

* * *

Då vi känna de nationalekonomiska produktionsfaktorerna och hafva klarhet om skillnaden mellan privatekonomiskt förvärf och nationalekonomisk produktion, finns det icke någon svårighet att nationalekonomiskt bestämma den förvärfsmässigt utfödade företagsamhetens begrepp.

Inom det ekonomiska förvärfslifvet är företagare eller utföfvare af företagarfunktioner hvar och en, som bestämmer arten af en eller flera produktionsfaktorers ekonomiska tillgodogörande samt gör detta i syfte att förvärfva en inkomst.

Sålunda utöfvas företagarfunktioner: af kapitalisten, då han bestämmer, att en del af hans förmögenhet skall investeras t. ex. i en viss fabrik; af jordägaren, då han bestämmer, att en del af hans jordegendom skall användas t. ex. för sockerbetsodling; af en yngling eller dennes fader, som bestämmer, att den unge mannen på gifvet sätt skall utbilda sin arbetskraft — i en teknisk högskola, ett handelsinstitut, i ett universitet eller i en skräddarverkstad, i en maskinfabrik, på en landtgård, ombord på ett handelsfartyg o. s. v.

Företagarens nationalekonomiska funktioner äro delvis af rent andlig art.

1) Han förskaffar sig vetande om arten och omfånget af vissa behof af varor och tjänster inom samhället.

2) Han drar ur detta vetande slutsatser beträffande den mest ekonomiska användningen af vissa produktionsfaktorer.

3) Han fattar för egen del beslut i öfverensstämmelse med dessa slutsatser.

4) Han utför dessa beslut genom att utbilda arbetskraft, investera kapital och för viss ekonomisk användning bestämma och preparera jord och naturförhållanden.

Företagaren bestämmer arten af de nationalekonomiska produktionsfaktorernas användning, i det han förrättar tankearbete och viljearbete af initiativarbetets slag.

Företagaren kan bestämma öfver användningen af produktionsfaktorer, som ägas såväl af andra individer (lånadt kapital, arrenderad jord, legd arbetskraft) som af honom själf (eget kapital, egen jord). Dessutom är han själf en af de produktionsfaktorer, öfver hvilkas användning han bestämmer — i det han bestämmer öfver den nationalekonomiska användningen af sin egen arbetskraft.

* *

Att bestämma öfver produktionsfaktorernas användning i nationalproduktionen innebär alltid risk, ty det kan icke existera någon visshet om att den eftersträfvade andelen af nationalprodukten skall utfalla efter förväntan. Andelen kan bli mycket mindre än man beräknat, och den kan också bli negativ — då

man utöfver det nationalekonomiska behovet ökat tillgången på vissa arter af för speciella ändamål afpassade produktionsfaktorer, t. ex. ökat hvetearealen, ökat antalet skofabriker, ökat antalet vinimportaffärer eller ökat antalet af arkitekter eller af mekaniska arbetare utöfver den mängd, som folkhushållet för tillfället kan sysselsätta till ett för företagaren vinstgifvande pris.

Företagaren riskerar alltid den del af sin egen arbetskraft, som förbrukas vid utöfvandet af de ifrågavarande företagarfunktionerna, samt, då han är sin egen kapitalist eller jordägare, ofta äfven sin egendom. Mycket vanligt är, att han riskerar andras egendom — då han utöfvar sina företagarfunktioner med arrenderad jordegendom och lånad kapital. Härvid är dock så väl risk som företagarfunktion i regel delade mellan jord- och kapitalägaren och den arrenderande eller lånande företagaren. Aftalet om bestämd ersättning åt långgifvaren utesluter ju ej risken af förlust. Det motsedda jordarrendet kan uteblifva, och det utlånade kapitalet kan totalt förloras.

Af särskild vikt är att observera, att hvar och en, som bestämmer öfver sin egen eller andras, t. ex. sina barns eller myndlingars, yrkesbildning, utöfvar en med risk förknippad företagarverksamhet samt att risken i regel bäres af den, som fått fackbildningen, vare sig han själf bestämt dennas art eller ej.

Den som utbildar sig eller låter sina söner utbilda sig till snickare, målare, maskinarbetare, bokhållare, ingenjörer, läkare, lärare o. s. v., bestämmer därmed, hur vissa enheter af den nationalekonomiska produktionsfaktorn personlig arbetskraft skola tillgodogöras i folkhushållet, och tar därmed risken, att den valda arbetsspecialiteten kommer att visa sig vara mindre lönande i ekonomiskt afseende än man föreställt sig eller med skäl kunnat hoppas, då beslutet fattades.

Den ifrågavarande företagarverksamheten är föröfrigt icke slut, då fackbildningen är afslutad. Sedan måste den yrkesutbildade individen själf sörja för att hans arbetskraft kontinuerligt kommer till användning uti nationalproduktionen. Han måste »söka arbete».

Äfven kroppsarbetaren, lönarbetaren, utöfvar företagarefunktioner och bär företagarrisk i ordens allmänna strängt veten-

skapliga betydelse. Att en producent erhåller aftalad ersättning för arbetsprestationen, är, som vi sett, fullt förenligt med utöfvandet af vissa företagarfunktioner och bärandet af en viss risk. Den personliga, inom många yrken ständigt öfverhängande risken för en nästan egendomslös individ, att hans arbetsprestationer tidtals bli osålda eller ej kunna säljas till ett för hans uppehälle tillräckligt pris, är i de flesta fall vida kännbarare och svårare att möta, än jord- och kapitalägarens risk att ej oafbrutet finna rentabel användning för sin egendom eller att delvis förlora denna.

* *

I det ekonomiska samhällslifvet utöfvas ekonomisk företagsamhet således ej ensamt af företagsledarne. De, som åt företagsledarne uthyra sin arbetskraft eller sitt kapital eller sin jord, äro i regel ej absolut passiva ur företagsamhetssynpunkten. De äro ej blotta döda verktyg i företagsledarnes händer. De äro »företagande verktyg», som uppgifva sina företagarfunktioner blott i den utsträckning, som kontraktet med företagsledaren utsäger. Denne, hvilken i dagligt tal kallas »kapitalist» eller »arbetsgifvare» och af vetenskapen ofta benämnes »företagare», är icke den ende utöfvaren af företagarfunktioner, men jämte dessa utöfvar han organisatörsfunktioner, och det skiljer honom från alla andra klasser af företagare.

Denna iakttagelse räddar oss så väl från att öfverskatta eller underskatta företagsledarens funktioner som från att underskatta de lydande företagsmedlemmarnes nationalekonomiska funktioner.

* *

För att en nation skall stå på höjden af vår tids ekonomiska utveckling, fordras icke ensamt riklig tillgång på kapital och kroppsarbetare, utan i främsta rummet intensiv företagsamhet hos alla själfförsörjande medborgare samt stor organisationsförmåga så väl som företagsamhet hos dem, som åtaga sig företagsledares funktioner. På grund af dessa egenskaper blir ett folk kapitalrikt — och hvad bättre är, det befinner sig på den utvecklingsbana, som leder till välordnade samhällsförhållanden mellan välartade människor.

I den intensiva företagsamhetens, den allmänna ekonomiska själfverksamhetens, den tilltagande ekonomiska demokratiens tecken skall lönarbetarfrågan blifva löst. Genom denna lösning afskaffas icke arbetsgifvarfunktionerna. De förädlas och stiga i värde för samhället. Ju högre arbetarklassen stiger i företagsamhet, mandom och kultur, desto högre måste arbetsgifvarklassen stiga för att vara kompetent för sitt nationalekonomiska ämbete.

VI.

Problemet om företagarvinsten.

Hvad slutligen problemet om företagarvinsten angår, erhålla vi som resultat af vår undersökning, att företagarvinster tillfalla alla utöfvare af företagarfunktioner, således också mottagarne af jordränta, kapitalränta och arbetslön, i den mån som de utöfva olika värdefulla företagarfunktioner och ej inskränka sig till att vara rent passiva uthyrare af jord, kapital och arbetskraft. Med företagarvinsten måste vi nämligen förstå företagarfunktionernas pris, sådant det regleras enligt gränsnyttans lag.

De största företagarvinsterna tillfalla naturligtvis de egentliga »specialisterna» i företagarverksamhet, företagsledarne. Dessa erhålla, utom den egentliga företagarvinsten, äfven en för dem alldeles egendomlig inkomst: priset för organisationsarbetet. Vi kunna kalla den för företagsledarvinsten.

En gifven företagsledares inkomst från ett förvärfsföretag kan bestå af jordränta, kapitalränta, arbetslön, företagarvinst och företagsledarvinst, om han är jordägare och kapitalägare i företaget samt är aflönad direktör med tantième. Att olika nationalekonomiska inkomstarter hopa sig privatekonomiskt, är ju en daglig erfarenhet, som ej får inverka förvirrande på den nationalekonomiska teorien.